

לְעוֹלָם אֶל יַעֲמֹד אָדָם בְּמָקוֹם סִכְנָה, שהשטן מקטרג בשעת סכנה (מאירי), ובהפקרת עצמו לסכנות הוא חוטא, שרצון הבורא שאדם ישמור עצמו, ומלבד הסכנה המוטבעת בדבר אשר הוא עלול אליה מפני חסרון שמירתו, בנוסף הוא מתחייב בנפשו בקום ועשה בחטא זה של חסרון שמירתו, אשר חטא זה גופא יגרום שיפגע מהסכנה (מסילת ישרים ט).

ויש להסתפק, אם האיסור הוא להעמיד עצמו במקום סכנה, ואם היה שם קודם, מותר להישאר עומד על מקומו, או בכל גווני אסור (ראה מוריה לט-מ עמ' פו, מו"מ בזה מהגאון הרונגאצ'ובי). ■ להלכה, יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, שחמירא סכנתא מאיסורא (רמ"א יו"ד קטז, ה).

לְעוֹלָם יִבְקֹשׂ אָדָם רַחֲמִים שְׁלֵא יִחְלָה, ■ להלכה, רשאי לבקש תפילה זו בברכת 'שומע תפילה', ולא בשאר בקשות אמצעיות (משנ"ב קיט, א).

שְׂאֵם יִחְלָה אוֹמְרִים לוֹ הֵבֵא זְכוֹת וְהִפְטֵר, שכל זמן שאדם עומד בסדר הטבע, אין אומרים לו הבה זכות והיפטר, שהוא בכלל שאר העולם העומד על סדרו, וכשנעשה חולה הוא יוצא מסדר הטבע של שאר בני אדם, ולכן צריך זכות פרטית להיפטר (מהר"ל). וענין הבאת הזכות, שידועה הסגולה להקמת אדם מחוליו, שיקבל עליו החולה לעשות מצוה שאינו חייב בה משורת הדין, בדבר חדש שלא היה נוהג בו קודם מחלתו [שאם לא כן וכבר יש לו זכות, איך חלה, ואם אין בזכות כח שלא יחלה, כל שכן שלא יחא לה כח להבריא] [בן יהוידע בפי השני].

שְׁהָרִי לֹא נִפְלֵ, וְהִתְחַבֵּב קָרְאוּ נִפְלֵ, ואפילו שמצינו בכמה מקומות שהכתוב מדבר על העתיד, היכן שאפשר לדרוש את הפסוק דורשים (מהרש"א).

אֵלָא שְׁמַנְגְלִין זְכוֹת עַל יְדֵי זְכָאִי, שהמקיים את המצוה ועשה מעקה לגגו, הזכות שלא נפל הנופל נזקפת לזכותו, ואפילו שבלאו הכי לא היה נופל כי נגזר עליו מששת ימי בראשית להינצל, אלמלא קיים מצות מעקה היה ניצול באופן אחר או על ידי אחר (עיון יעקב).

מִי שְׁחָלָה וְנָטָה לְמוֹת, אוֹמְרִים לוֹ הַתְּנִידָה ■ וכן הלכה (שו"ע יו"ד שלא, א), ודוקא אם נטה למוות, אבל אם לא נטה למוות אין אומרים לו, כדי שלא יהיה לבו נשבר (ב"ח שם), או מפני שבחולה שנטה למוות יש חשש שימות פתאום ללא וידוי, אבל חולה שלא נטה למוות, יש לו שהות להתוודות (ש"ך שם, א).

שָׂכַן קָל הַמוֹמְתִין מִתְּנִידִין, תיבות אלו אין אומרים לחולה, אלא הוא טעם הגמ' מדוע צריכים לומר לו להתוודות (פרישה וש"ך יו"ד שם), ויש סוברים שגם התיבות הללו נאמרות לחולה (ב"ח שם).

עֵלָה לְמִטָּה וְנִפְלֵ, יְהִי דוֹמָה בְּעֵינָיו כְּמִי שֶׁהֶעֱלוּהוּ לְגִדְרוֹם לִידוֹן וְכֹו, ואפילו אינו חולי שיש בו סכנה, עליו לברך ברכת הגומל (ומבין תורת האדם, ענין ההודאה). ■ להלכה, יש סוברים שכן הלכה (שו"ע או"ח ריט, ח), ויש סוברים, שרק חולה שיש בו סכנה יברך (רמ"א שם).

אֶפְלוּ תִשַׁע מְאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה בְּאוֹתוֹ מִלְּאָךְ לְחֻבָּה וְאָחַד לְזְכוֹתוֹ, נִצּוֹל, שבכל מצוה נברא מלאך, ואפילו אם היתה כוונת העושה שלא לשם שמים, ורק חלק אחד היה לשם שמים, ניצול (הגר"א משלי טז, יא). ולמדים אנו כמה צריך אדם להתאמץ ולחבב כל מצוה שהיא, שהרי אף מליץ אחד ממצוה יכול להצילו ממות (הערות הגר"ש אלישיב).

וְאֵם לֹא הֲרִינִי נוֹטֵל נִשְׁמַתְכֶם, שבחטא שגרמה האשה לאדם הראשון, איבדה חלתו של עולם שעל ידה נטרד אדם הראשון שנתרם כחלה, וכיבתה נרו של עולם, ועוד, שצרכי הבית תלויים בה (רש"י), ומטעם זה שכיבתה נרו של עולם, אם שכחה ולא הדליקה פעם אחת נר שבת, תדליק מעתה והלאה נר נוסף, לתקן את אשר עוותה (לבוש או"ח רסג, ג, ופמ"ג שם א"ז, ז).

רַב הִסְדָּא אָמַר שְׁבִקְיָה לְרִינְיָא דְּמַנְפְּשִׁיהָ נְפִיל, משל השיכור הוא על עוון הנדה, כמבואר בגמ' בנדה (סד, ב) שדם הנדה קרוי יין (אדרת אליהו לרע"ח ריקי).

מִר עוֹקְבָא אָמַר רַעֲיָא חֲגָרָא וְעֵזִי רִתְּסָן אַבָּב חוּטְרָא מִיְלִי וְאֵבִי דְרִי חוּשְׁבָנָא, משל רועה החיגר הבא חשבון עם הצאן, הוא על עוון חלה שהוא בחשבון [אחד מעשרים וארבע או ארבעים ושמונה, ראה חלה (ב, ז)] (שם).

רַב פֶּפְאָ אָמַר אַבָּב חֲנוּאֲתָא נְפִישִׁי אַחִי וּמְרַחְמִי אַבָּב בְּיוֹנֵי לֹא אַחִי וְלֹא מְרַחְמִי, משל זה על עוון הדלקת הנר, שהיתה יושבת בבזיון בלי נר, כאילו יש בביתה הספד ועונוי (שם).

גָּשֶׁר וְתוֹ לֹא, לא יתכן שרק גשר, כי אדם יזהר שלא לעלות על גשר, ולא יבדקו מעשיו (הגר"א).

אֵימָא כְּעֵין גָּשֶׁר, כל מקום סכנה, כגון קיר נטוי, ויוצא לדרך (רש"י), המכוון לגשר שלא נבדק, שמחמת קושי הבדיקה בני אדם עוברים עליו, סומכים על חזקת הגשר שהוא טוב, וכיון שדשו בו רבים 'שומר פתאים ה', אבל יש חשש סכנה ובני אדם נבדקים בשעה שעוברים עליו; וכן קיר נטוי, המכוון לקיר העומד במקום מעבר שמוכרחים לעבור דרכו, וסומכים על העובדה שזמן רב הקיר עומד נטוי, וחשש רחוק שיפול; וכן היוצא לדרך, שהדרכים בחזקת סכנה, אבל כיון שדשו בו רבים ומפני ההכרח, 'שומר פתאים ה'.

כן לידה, אף שיתכן והיא מצב סכנה יותר מגשר, קיר נטוי ויוצא לדרך, חיוב התורה לישא אשה ולהוליד בנים, הוא כהבטחה מהש"ת שישמרם, אך אם חטאה באחד משלשת העבירות הנזכרות, נבדקת (דברות משה, כו, פו).

דִּילְמָא מַפְקִיד לִיהִ דִּינָא עֲלֵיהָ וּמִתְפִּיסְנָא בְּהִדְיָה, שאם אחד בספינה דינו לטבוע, כל יושבי הספינה בסכנה וצריכים נס להינצל (הת"ס).

וכמו שהיה רב בודק את נוסעי הספינה, כך היה בודק שרב החובל ומלחי הספינה יהודים המה, או שמא אפילו היו גוים היה עולה, מאחר והם רגילים להיות במים ובודאי יודעים לשחות, הם אינם במצב סכנה בטביעת הספינה [שהפלטתם היתה בנהרות חדקל ופרת, איזור מגוריהם, ולא בים הגדול] [בן יהוידע להלן פא, ב].

שְׁטָנָא בְּתַרֵּי אוֹמֵי לֹא שְׁלִיטֵי, וכן מצינו ביונה הנביא, שחישיבה הספינה להישבר, עד שהטילו את יונה ממנה ושלט השטן בו בלבד ולא בשאר נוסעי הספינה הגוים (מהרש"א), ומה שמעשים בכל יום שהשטן שולט בשתי אומות, כי כאשר נגזרה גזירה מאת הבורא, אין מידו מצייל, אבל יש נספה בלא משפט, שמלאך המות ממיט את מי שלא הגיע זמנו, וכדי להינצל הפליג שמואל בספינה רק אם יש עמו נוסע נוסף מאומה אחרת (חדש האביב לבעל הפלא יועץ, להלן ע"ב). ולהפליג עם ישראל מומר או רשע, אף שמואל מודה שאין להפליג (מג"א או"ח סוף קנז).